

Зустрічі з читачами

Леонід Чернов

Сторінки дорожнього блокнота

ОДЕСА З УСІХ БОКІВ

Скільки облич має Одеса?

Два, три?

Ні, не два й не три. Далеко більше.

Наприклад: що найбільше вразило нас, коли ми помчали авто широкими сонячними вулицями?

Перше, що нас вразило, – це напис на паркані величезними білими літерами крейдою: "Райх, приході на Ланжерон"[\[40\]](#).

І друге – це одеські "Известия" – на три чверти українською мовою"[\[41\]](#).

От два бігуни[\[42\]](#), два полюси сьогодношньої Одеси.

З одного боку – відомий цілому світові одеський "любопітнік", гонивітер, ледарюватий піжончик – отой самий, що за часів імперіалістичної війни торгував "діабетом"[\[43\]](#). Тепер нащот "діабету" важко. Доводиться йти на біржу праці або перебиватись дрібненькими "делами", фланірувати по Дерибасівській і зітхати, зітхати...

"Любопітнік" надзвичайно "компанійська людина". Він вам усю душу викладе, як на долоні:

– Ви ж розумієте: була Одеса-мама, стала Одеса-яма. Раніше, коли ти не хотів заробляти, ти повинен був затуляти руками кишені, інакше гроші самі туди сипались. А тепер...

Тяжке зітхання.

Погано живеться неробам в Одесі. Немає "дел". Доводиться працювати.

Сам Гольдштейн зажурився.

Про Гольдштейна в Одесі є легенда.

Ще за часів громадянської війни він випадково знайшов портфель з дуже важливими документами. Приніс і віддав. "Яку нагороду хотіли б ви за це мати, Гольдштейн?" – "Я хотів би одне, – відказав Гольдштейн, – щоб мені дозволили вільно торгувати горілкою".

Дозволили. Найрозкішніший ресторан у "Лондонському" готелі належав Гольдштейнові. Фокстрот, коштовні вина, знамениті одеські музиканти – Мітнік і Саксонський"[\[44\]](#), ті самі, що "своєю музикою держать Ерденка"[\[45\]](#) у жилетному кармані".

І справді, прекрасні музиканти. Мітніком і Саксонським пишається Одеса.

Але сьогодні закрили Гольдштейна за борги.

Маленький, чорненький, гладенький, елегантський, з чорними щіточками вусиків, він страшенно розмахує білими здобними руками і кричить:

- Можна "делать дело"? Спробуй. Не встигнеш почати, як сам себе мимоволі питаєш: "Гольдштейн, камо грядеши, кво вадіс?"

І сам собі відповідає з фаталістичною покорою:

- Ясно. І к неплатежу. А фінвідділ має право штрафувати від двадцяти п'яти до шестисот карбованців. Но, как хороший співак, він завжди бере верхнє "до".

Старі, завзяті одесити сидять тепер на сонечку на бульварі Фельдмана і скептично поглядають на порт. Вони бачили "кращі часи". Тепер ліве око примружене (як примружив його дванадцять років тому, так воно і лишилось), і з ока того бризкає убивчий скепсис, недовіра, презирство.

Це уламки старої Одеси.

А поруч буяє нова Одеса, бурхлива пролетарська красуня. А поруч одеські "Известия" - на три чверти українською мовою.

В Одесі українська газета.

Влітку цього року автор цих рядків жив в Одесі і ходив у тропічному шоломі. Якось у трамваї якийсь допитливий одесит не втримався:

- Скажіть, ви англієць?

- Ні.

- Ах я чудак! Як я не догадався, що ви австрієць.

- Ні, я й не австрієць.

- Гм! - Довга пауза. - Я сам собі дивуюсь. Як це я не вгадав. Кожна дитина скаже, що ви німець.

- Ви знову помилились. Я не німець.

- А хто ж?

- Українець.

- Ага, значить руський.

- Ні, не руський. Українець.

- А, тепер розумію: малорос.

- І не малорос. Я - українець.

В очах у нього -- здивування й нерозуміння:

- Да какая ж різниця?

Україна, українець, українська мова - це пересічний одесит розуміє тільки в пристосуванні до посвідки другої категорії[46]. Далі українське кінчається. Далі починається "Малоросія".

І оцей самий одесит починає читати українську газету.

Дозвольте тепер дати коротеньке слово цифрам.

В Одесі 341 тисяча населення.

Одна лише велика промисловість налічує двісті підприємств Дрібних підприємств більше восьми тисяч. В Одесі двадцять тисяч робітників. Тут великий Суднобудівельний завод імені Андре Марті. Машинобудівельний завод імені Леніна. Джутова[47] фабрика. Дві шкіряні фабрики. Великий Завод сільськогосподарських машин імені Жовтневої революції. Він випускає один плуг що півтори хвилини.

Оце і є другий полюс славного міста Одеси з двадцятитисячною армією робітництва – той полюс, куди ми приїхали продемонструвати свою роботу і почути слово нашого споживача.

В БУДИНКУ ПРЕСИ Й НА ЗІЗДІ РАД

Про наш перший виступ в одеському Будинку преси писали так:

"Тов. Демченко гаряче вітав українських письменників. Сосюра. Йогансен. Слісаренко. Вразливий. Василь Чечвянський. Леонід Чернов. І кожне ім'я ми зустрічали як близьке, як знайоме, як рідне..."

Ми не маємо сумніву, що тов. Светлов як гостинний хазяїн трошки перебільшив і наговорив нам компліментів. Бо нас, звичайно, мало знає не тільки трудяща Одеса, а навіть одеський професор Волков^[48], який, читаючи доповідь, мало не переплутав наші прізвища і виїжджав на загальних фразах.

У Будинку преси нас слухала кваліфікована аудиторія, і я занотував у себе в блокноті: "Цілком помітний перелам у ставленні одеських робітників мистецтва до української культури".

Цей перелам справді мене вразив. І треба знати пересічного одеського робітника мистецтва, щоб зрозуміти моє здивування.

Йогансен на естраді. Читає. А за лаштунками художник одеської "Вечірки" накидає портрет Василя Чечвянського.

Обидва нерухомі. Чечвянський позує, художник з головою поринув у роботу. Пильно малює і, між іншим, кидає Чечвянському запитання.

– Слушайте, откуда вы приехали?

– З Харкова.

– Куда едете?

– В Харків.

Пауза. Малює.

– Что вы с этого дела имеете?

– Майже нічого.

Художник зневажливо, недовіжливо дивиться на Чечвянського ("Бреше, фраер") і знизує плечима:

– Стоит ездить...

Ззаду хтось підходить. Художник, не відриваючись від роботи, до нього:

– Слушайте, Навроцький... – Пауза, малює. – Ви міне забгали стуль... – Пауза, малює.

– Я очень устал... – Пауза, малює. – Я на вас ругаюсь...

– То я вам зараз дам стільця.

– Не надо... *Я этого уже кончаю.*

У цьому діалозі – ціла психологія одеського митця в лапках, що вже, на щастя, поволі зникає.

Раз ви "с этого дела" нічого не маєте, то "стоит ездить".

І хоч нам приємно було виступати перед такою гостинною, уважною аудиторією, проте ми з нетерпінням чекали нашого виступу на Одеському окружному з'їзді рад.

О, це зовсім інша аудиторія. Нас тут зустріли без компліментів, але ми без слів бачили тепле ставлення до нас господаря Одещини.

Тов. Триліський^[49] говорив так:

- У вашій особі ми вітаємо українське пролетарське письменство, що так буйно розквітло за часів нашої революції. Вашу працю ми вважаємо за невідійману частину загального соціалістичного будівництва. Ми знаємо, що ви являєте ті течії українського пролетарського письменства, що своєю творчою роботою сприяють пролетаріатові в його боротьбі за здійснення соціалізму.

Потім ми читали свої твори. Коли виступав Сосюра і читав свою "Червону зиму", я дивився в обличчя літньої селянки, що сиділа в першому ряду. Я бачив, як вона приставляла руку до вуха, щоб краще чути. (Сосюра під кінець читає дуже тихо.) Я бачив, як вона розкрила рота. І я бачив, як вона плескала й вимагала, щоб Сосюра прочитав ще свій вірш про батька.

Хай ті письменники, що вагаються, частіше перевіряють свої твори перед робітничою аудиторією. Хай частіше слухають відгуки робітників про свої твори.

Скінчивши виступ, ми говорили з тов. Триліським. Завбудинку преси розповідав йому про план наших майбутніх виступів на найбільших фабриках і заводах.

Слісаренко сидів блідий - йому напередодні сподобались купати (жахливі одеські ковбаси на три чверти з перцем, гірчицею, мало не товченим салом), і тепер Слісаренко трагічним голосом говорив, що йому, мабуть, доведеться передчасно виїхати до Харкова.

- Не пустимо. Не пустимо! - говорили нам. - Лікуйтесь в Одесі. Відпочивайте. Завтра ми дамо вам автомобіль і покажемо Одесу з усіх боків.

Слісаренко сидить, посміхається з виглядом мученика науки, якому роблять вівісекцію.

ПО ФАБРИКАХ І ЗАВОДАХ

Національний склад славного міста Одеси такий: росіян - 156 тисяч, євреїв, здебільшого зросійщених - 153 тисячі і українців - теж зросійщених - 47 тисяч. За соціальним складом найбільший процент зросійщених українців падає на робітництво.

Після цього ясно, як обережно треба підходити до питання про українізацію Одеси.

У цьому ми переконалися, коли після виступів у центрі міста поділились на групи й почали їздити в гості до робітників на найбільші одеські підприємства.

В перший же день мені довелося тут дуже перетремтїти.

Я сплю, як відомо, довше за всіх. Того ранку я прокинувся від удару по голові: розплющивши очі, я побачив над собою зава Будинку преси з якоюсь жінкою. Завбудинку необережно впустив мені на голову свій жахливо важкий портфель. Тепер він збентежено чухав потилицю і говорив:

- Я вас дуже прошу. Якогога швидше. Нас чекає авто. Там обідня перерва.

- Де?

- На шкіряному заводі.

- А де решта письменників?

- Снідають. Де ваші черевики? Поспішайте, товаришу.

Я одягся й побіг шукати товаришів.

В їдальні Чечвянський з Вразливим покійно чекали на Йогансена й Слісаренка. Ці двоє, як звичайно, побігли розшукувати дріб. Цей дріб якимсь прокляттям висів над нашими головами в Одесі. Увесь свій вільний час Йогансен зі Слісаренком акуратно розподіляють на дві рівні частини: першу вони витрачають на біль у шлунку, другу - на шукання дробу. Вони купують неймовірну кількість дробу. Я боюсь, що незабаром Слісаренко з Йогансеном вистріляють усіх зайців на Україні.

Я нервуюсь: біля готелю нас чекає автомобіль, а Йогансена нема. Я лечу на Дерибасівську, бігаю по всіх мисливських крамницях і в кожній дістаю стандартну відповідь:

- Були й зараз тільки вийшли.

Нарешті я ловлю мисливців. Ідемо до їдальні. Але Чечвянського вже немає. Він пішов по мисливських крамницях шукати нас. Лишаю в їдальні Йогансена, біжу шукати Чечвянського. Піймав. Ідемо до їдальні. Йогансена там уже немає. Він пішов шукати нас.

Кінчилося тим, що ми безнадійно розгубили один одного, і всі, люті й похмурі, з лайкою і скреготінням зубовним бігали по вулицях, шукаючи один одного.

В такому стані мене піймали завбудинку з робітницею, посадили в авто, і веселі одесити могли цього ранку спостерігати незвичайну картину: вулицями Одеси тихо пхався чепурний автомобіль. Робітниця і завбудинку держали мене під руки. Я обмацував очима кожну постать на тротуарі і моторошно, як людина, що заблудила в Сахарі, гукав:

- Он, здається, Чечвянський... Вася-а!

- Сосюра. Чи то не Сосюра? На кого ж вони мене покинули?

Так ми не знайшли нікого, і мене повезли на шкірзавод одного.

Мені було холодно в грудях. Я не боюсь виступати, але опинитись одному... в Одесі... на шкірзаводі...

Та я не шкодував, що поїхав на шкірзавод, хоч і почував себе страшенно самотнім.

Обідня перерва перетворилася на товариську зустріч і закінчилася дружньою бесідою.

Найбільше, звичайно, цікавить усіх питання про українську мову, про українську культуру. Переважна більшість робітників тут українці, але розмовляють російською мовою.

Чому?

Я розповідаю робітникам один випадок, що трапився зо мною тут-таки, на заводі, дві хвилини тому.

Старий майстер ішов спереду, показуючи шлях:

- Сюди, сюди, будь ласка, - говорив він по-українському.

Ззаду залунав сміх.

- Эге, наш Петр по-украински умеет.

Старий Петро почервонів.

А потім, у дружній розмові виявилося, що більшість уміє по-українському. А говорить по-російському. По-українському говорити... соромиться.

У цей час, коли ми в тісному колі розмовляли на шкірзаводі, у другому кінці Одеси решта моїх товаришів під'їжджала до найбільшого Одеського суднобудівельного заводу.

Зустрілися в одному з цехів. Коли Йогансен почав говорити, залунали голоси:

- Говорите по-русски.

- А чому по-руськи? - запитав Йогансен.

- Мы по-украински не понимаем.

- А от ми зараз побачимо, - відповів Йогансен і почав говорити по-українському.

За чверть години:

- Не, скажіть, товариші, по щирості: зрозуміли?

- Вас-то ми розуміємо, - кажуть. - А от газети не дуже. Чому це?

- А тому, що не всі наші газетярі знають звичайну, людську, не "українізаторську" мову. Треба підтягти наших газетярів, і це повинні робити самі робітники.

І на шкірзаводі, де був я один, і на суднобудівельному, де була решта товаришів, наші розмови закінчилися майже однаково: нас розпитували, як і про що ми пишемо і про що думаємо писати; вимагали робітничої тематики; питали, що робить Хвильовий і яку нову п'єсу написав Куліш. Потім питають, що треба читати з української літератури.

Ми даємо довгий список.

Увечері, лежачи в готелі, починаємо розмірковувати: в Одесі ми вже шостий день, зробили дванадцять виступів, дуже потовпились, а нас усе запрошують і запрошують: треба ще до студентів, до червоноармійців, на курси українознавства, до лікарів, і ще, іще, іще...

Нас чомусь приваблює кінофабрика: нас там зустріли дуже тепло. Нам показували нові картини. Нас знімали для кінохроніки. Ми за те читали свої вірші й гуморески.

Любі друзі, українські кінематографісти.

Коли ви випадково прочитаете ці рядки, згадаєте ще раз сонячні дні нашої зустрічі. Хай вам світить щедре одеське сонце під час ваших натурних зніманих. Хай ніколи не блимають ваші юпітери.

Хай ще багато років працює на користь української кінематографії товариш Меж - костюмер, той самий, що говорить:

"Забыл, что у меня сегодня играет Бучма: не то сапоги, не то обмотки".

ДОНБАС. ДЕБАЛЬЦЕВЕ

Генрі Фора, геніальний капіталістичний "соціаліст", сказав одного разу:

- Я не можу дозволити собі таку розкіш, як бруд на моїх фабриках. Бруд на фабриках занадто багато коштує.

Цю істину нам слід було б запам'ятати. І як жаль, що цю істину забули дебальцівські робітники.

Рідко нам доводилося бачити більшу неохайність, ніж на найбільшому

Дебальцівському залізничному ремонтному заводу. Скрізь калюжі, іржавий залізний лом, бруд і сміття по коліна.

Донбас узагалі не може пишатися гарними шляхами. Але Дебальцеве побило рекорд. Ох, ці калюжі! Як гостро їх відчуваєш, а надто коли в тебе тече калоша, в підметці дірка і немає при собі зайвої пари панчіх.

Ми йдемо виступати.

Далеко десь передо мною зі спритністю циркового акробата перестрибує з грудки на грудку Остап Вишня. За ним плентаються, взявшись за руки, Панч і Сенченко.

Я, звичайно, позаду. Відстав.

З усієї нашої строкатої компанії я найповільніша, найнезграбніша людина. Проти мене Остап Вишня – це людина-блискавка. Він примушує мене починати збиратись на виступ за три з половиною години. І все ж таки я спізнююсь: мене завжди підводять калоші. У найпотрібніший момент ці прокляті створіння зникають без вісти, і я плентаюсь по калюжах без калош. Через це я завжди стаю об'єктом дотепів Петра Панча. Не знаю, що він робив би, коли б мене не було.

Назустріч нам лавами сунуть робітники.

Сьогодні субота, вони скінчили роботу, зголодніли і квапляться додому. Це чергова "неув'язка". Ті, що влаштовували наші виступи, забули десь щось "ув'язати", "поглибити" й "погодити".

Іду повз натовп і чую не зовсім прихильні одзиви про українське письменство:

– Гм! Письменники... – В голосі убивчий скепсис. – А кому вони потрібні?

Настрій падає, і ноги стають важкі.

Чи, може, ми справді нікому "не потрібні"?

Але досить було увійти до клубу, щоб побачити, що ми потрібні, що українське робітництво в масі своїй знає й розуміє нас.

Нас слухали.

Перекривлені увагою, замурзані обличчя, мозолясті брудні руки, блискучі очі. Ці люди прийшли слухати нас просто з роботи, від верстата. Хазяїни нашої країни.

Хтось із товаришів сидить поруч і шепоче:

– Подивишся на аудиторію – і переповнює тебе така бадьорість, така охота до роботи, що...

Сенченко висловлює те, що відчуває кожен з нас.

Вишня у нас "вождює".

Він уміє якось надзвичайно тепло й щиро розмовляти з робітниками. Вони бачать і відчувають у ньому "свого".

Вишня розповідає:

– Двадцять вісім мільйонів українських селян говорить українською мовою. Соціалістичне відродження нашої країни вимагає, щоб пролетаріат узяв у свої руки провід українським культурним процесом, бо інакше цей провід потрапить до чужих, ворожих нам рук. Річ, кінець кінцем, не в тому, щоб робітник негайно, сьогодні ж заговорив українською мовою. Річ у тому, щоб робітництво зрозуміло потребу

опанувати українську культуру.

Аудиторія у нас ідеальна.

Слухають уважно і міркують.

Поважний бородатий робітник устав і скаржиться:

- От коли ви з нами говорите українською мовою, товариші письменники, ми все розуміємо. А от газети - не дуже.

- Не добереш.

Товариші газетярі, чуєте?

Потім ми читаємо свої твори.

Чорт його бери! От де письменник може відчутися, для кого він працює. Якими дрібними здаються наші сімейні, міжгрупові незгоди перед лицем нашого соціального замовця - робітника.

Вишневі фейлетони остаточно розворушили аудиторію.

Починається жорстока суперечка.

Чи повинен робітник давати соціальне замовлення письменникові?

Чи покластися, так би мовити, на письменницьке сумління?

Закінчивши виступ, ми йдемо до невеличкої чекальні. Ще хвилинка - і ми в тісному колі робітників.

- Слухайте, товариші! - кричить до нас молодий замурзаний робітник. - Тут до нас один товариш приїздив і казав, що української літератури майже немає, а єсть російська.

Його перебивають:

- Не бузи.

- Ти просто ні чорта не зрозумів.

Починається суперечка, в якій розібратись неможливо.

Але бачимо ми: крига вже пішла. Швидко несеться крига.

Вона знесе і потрощить усіх, хто намагається поставити опір великій культурній справі.

Дехто з нас не вперше на Донбасі. Минув тільки рік, а Донбасу не пізнати. Свідомість робітництва росте уперто, невпинно.

Руйнує перешкоди.

А перешкоди є, серйозні перешкоди.

До нас у вагон (жили ми у вагоні) приходив учитель.

- У нас тут, - каже, - понад сто вчителів, а таких, що усвідомили собі справу, - душ п'ять, не більше. Дрібні службовці переважно гальмують діло. Ви подивилися б на них. Справжні допотопні екземпляри.

"Допотопних екземплярів" ми, треба сказати одверто, так і не бачили: вони тікали від нас, як чорт від ладану, або перефарбовувались у захисний колір.

Зате на виступі в школі, в молодих блискучих очах школярів, у захоплених обличчях ми бачили запоруку того, що ми переможемо.

КРЕМЕНЧУК

Кременчуцькі робітники зустріли нас по-товариському уважно.

Але це зовсім не "захоплені поклонники". Літній робітник Крюківських вагонних майстерень, слюсар, що не має жодного уявлення про наші літугрупування і паршиві літсварки, влучає в ціль:

- Доводилось мені читати сучасних письменників. Доводилось не раз... Так от, читаєш, читаєш, і зло тебе бере. Зразу видно, що сидів чоловік у кабінеті й "сочиняв". Так, товариші, не виходить дело.

Панч записує, хоч ці зауваження зовсім не до нього. Він один із перших письменників, хто підійшов до робітничих тем.

Сосюру знають скрізь. Особливо вчительки. А також школярі.

Коли ми читали для школярів і Сосюру, забувши далі слова свого вірша, зупинився і безпорадно подивився на нас, то один зі школярів тихенько підказав далі.

Школярі... Молодість... Вони розвісили по стінках наші фото, частували нас яблуками і цукерками.

Стільки молодого сміху, буяння, радості, що одного з нас охоплює відповідний настрій і він починає наспівувати мотивчики з "Алло на хвилі"[\[50\]](#).

Маленький карапуз докірливо хитає головою.

- Чого ти?

Карапуз солідним баском:

- Такий великий дядя - і танцює...

Але не скрізь ми танцювали. У великій світлій залі окружкому[\[51\]](#) секретар докладно розповідав нам про п'ятирічний план їхньої округи, про хлібозаготівлі, українізацію і культурне будівництво. Ми дістали про Кременчуччину великий гарний матеріал.

Про наш візит до червоноармійців гарматного полку слід писати цілі підвали[\[52\]](#). А сьогодні - коротенько.

За старих часів слово "касарня" було погане слово. Воно визначало бруд, казенщину, жах.

Тепер червона касарня - осередок культури, чистоти, охайности.

Нас повели в їдальню. Але ж, даруйте, хіба це їдальня? Це затишний прекрасний ресторан. Так, навіть радіо грає під час обіду. Власна маленька радіостанція, утворена самими червоноармійцями. Двічі на тиждень - радіогазета.

Церобкоопові нашому треба повчитися варити такий гарний борщ, яким нас частували червоноармійці.

Я боюсь набриднути читачеві описом прегарних червоних кутків і гімнастичної зали.

Чечвянський довго дивиться на правильні ряди червоноармійських ліжок, укритих сірими ковдрами, на яких унизу написано "ноги". Це щоб червоноармійці правильно застеляли ліжка.

Стояв Чечвянський мовчки. Підходить до нього краском.

- Ну, що скажете, товаришу?

- Що скажу? - рипить Чечвянський. - Скажу, що в старій касарні солдат від "муштри" не знав, куди подіти навіть свою бідолашну голову. А тепер червоноармієць знає, куди йому класти навіть ноги.

Жарт полетів по касарнях.

ТИЖДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКУ

Святковий настрій охопив нас іще на харківському вокзалі. Ми їхали на Тиждень української культури - на бучне свято, що сколихнуло ціле велике індустріальне місто, місто заводів-велетнів.

Трапилось так, що на цей тиждень збіглося кілька великих свят: Шевченкові свята, десятиріччя Шевченківського театру, свято Паризької комуни, конференція МОПРУ[53], двохсотий номер дніпропетровської газети "Звезда".

Ми їхали на Всеукраїнський зліт письменників, артистів, режисерів, драматургів.

Про це гомоніли на харківському вокзалі.

- До речі, ви всі поїдете в твердому вагоні, - додав Шпол[54], уминаючи другу порцію шніцеля. - По-пролетарському. Бо м'яких квитків уже немає. Неув'язка.

"Неув'язка" не завадила нам спати на твердих полицях, під акомпанемент оглушливого верещання чийогось двомісячного нащадка.

... На дніпропетровському вокзалі - прапори, оркестри, представники робочих організацій.

Плакат:

"Вітаємо дорогих гостей.

Шевченківці".

Заступник наркома освіти тов. Полоцький[55] промовою починає мітинг.

Рожевий морозний ранок. Чекаючи нас, чмихають автомобілі.

Тов. Полоцькому відповідає зав. агітпропвідділу.

Він говорить про величезне значення Тижня української радянської культури для дніпропетровського робітництва.

Далі говорять представники комсомолу й Червоної армії.

Скінчили.

- Де ж Остап Вишня? -- гукають з натовпу.

- Покажіть Остапа Вишню.

У Максима Лебеда[56] такий осяйний, святошний вигляд, що його приймають за Вишню.

- Ні, Вишні тут немає. Вишня з Хвильовим, Любченком, Кулішем, Яновським приїде трохи пізніше з Артемівська.

Під'їжджають автомобілі.

З готелю рушаємо до Шевченківського театру.

Скільки знайомих облич! Київ, Харків, Одеса, Дніпропетровськ... І як гігантська скеля серед бурхливого моря, над нами велетенська постать режисера Червонозаводського театру Василя Василька.

Обдивляємось театр.

Так, шевченківці добре підготувались до свята.

Їхня невеличка виставка свідчить, що тут працювали дбайливі руки.

А сонні обличчя керівників виставки Н. Ващенко і К. Капатського свідчать за кілька безсонних ночей; люди працювали здорово і вчасно закінчили устаткування виставки.

Тут – історія Шевченківського театру, вітрини українських книжок, українських фільмів і макети постанов: "Інженер Мерц", "Собор Паризької Богоматері", "Мина Мазайло".

Далі галасливою, веселою юрбою сідаємо на перший номер і їдемо до крайового музею, до Яворницького[57]. Максим Лебідь, як дбайлива квочка, збирає курчат – держить нас укупі, не дає розбігатись.

У музеї, під дзюркотливий струмочок пояснень старого Яворницького, ми з головою поринаємо в сиву-сивезну старовину: ми в гостях у запорожців і гайдамаків, із темряви сивих віків дивляться на нас Настя Скоропадська і Максим Залізник.

Увечері театр ломиться від натовпу.

Коли підноситься завіса, по спині пробігає легенький холодок: у президії біля шістдесяти чоловік.

Приїхала вже й друга група, тільки Вишня заховався в "червоному кутку" – п'є чай.

Відкриває урочистий вечір Полоцький.

Він говорить про те, як пролетаріат мусить опанувати українську культуру:

– Справа української пролетарської культури – справа самих трудящих. Цю роботу найперше мусять проводити наші профспілки через свої клуби. На жаль, цифри, що ми їх маємо, нас не задовольняють. У низових, наприклад, осередках, хоч і є п'ятдесят два відсотки активістів – українських робітників, але українською мовою там робота провадиться лише на дванадцять відсотків. Проте ми певні, що ніякі натиски ворогів не припинять будівництва нашої української пролетарської культури, національної формою, інтернаціонального змістом.

З усіх кінців Союзу з їхались представники робітничих, професійних, мистецьких організацій – вітати шевченківців.

Цілий альбом привітальних телеграм. Ці привітання від робітництва, від партійних організацій, від Червоної армії, від товаришів по роботі якнайкраще свідчать про те, що шевченківці ці роблять велике й відповідальне діло.

Далі – неофіційна частина в клубі залізничників. Довжелезні білосніжні столи. На бенкеті – близько двохсот п'ятдесяти чоловік.

Пізно вночі вщухли розмови, гомін, святочне піднесення.

Другого дня частина письменників виступала перед робітництвом у величезному Палаці культури. В театрі відбувалася конференція МОПРУ і концерт.

Пізно вночі шевченківці показали гостям генеральну пробу п'єси "Мина Мазайло".

[40] Ланжерон – пляж в Одесі на мисі Ланжерон.

[41] Нині одеські "Известия" цілком перейшли на українську мову. Газета виходить під назвою "Чорноморська комуна". (Примітка у першодруку).

[42] Бігун (заст.) – полюс.

[43] Імовірно, йдеться про торгівлю медичними довідками про захворювання на діабет, які увільняли від мобілізації на фронт.

[44] Відомий дуєт Ісака Митника (скрипка) і Лазаря Саксонського (фортепіано) у 1920-х роках виступав у ресторані готелю "Лондонская". Пізніше обидва працювали концертмейстерами в одеській опері і філармонії.

[45] Ерденко Михайло Гаврилович (справж. Ерденков; 1885-1940) – російський скрипаль циганського походження. Вважається засновником циганської музичної династії Ерденко.

[46] У рамках українізації в березні 1927 року було встановлено, що державні установи й підприємства можуть брати на службу тільки людей, які мають посвідку про знання української мови 1-ї або 2-ї категорії. Відповідні посвідки видавали комісії з українізації після складання іспиту з української мови.

[47] Джут – трав'яниста південна рослина, зі стеблових волокон якої виробляють шпагат, канати, грубу тканину.

[48] Волков Роман Михайлович (1885-1959) – український фольклорист і літературознавець, професор. Перший ректор Одеського інституту народної освіти (1920-1923), пізніше перший декан філологічного факультету Одеського державного університету.

[49] Триліський Олекса Лукич (1892-1937) – український радянський діяч. Голова Одеського окружного виконавчого комітету (1927-1930).

[50] "Алло на хвилі 477" – естрадна вистава-ревію в театрі "Березіль", прем'єра якої відбулася 9 січня 1929 року. Режисери Володимир Скляренко, Борис Балабан, Леонтій Дубовик під керівництвом Леся Курбаса. Музику написав Юлій Мейтус, тексти пісень – Майк Йогансен.

[51] Окружком – окружний комітет.

[52] Підвал – нижня частина газетної сторінки, відділена для окремої статті; стаття, яка займає нижню частину газетної сторінки.

[53] МОДР (рос. МОПР) – Міжнародна організація допомоги борцям революції; комуністична організація, яка надавала матеріальну допомогу лівим діячам в усьому світі.

[54] Шпол Юліан (справжнє ім'я Михайло Омелянович Яловий; 1895-1937) – український поет, прозаїк, драматург. Перший президент ВАПЛІТЕ.

[55] Полоцький Олександр Аркадійович (1886-1938) – український радянський діяч. Заступник народного комісара освіти УСРР (1928-1931).

[56] Лебідь Максим Максимович (1899-1938) – український письменник. Директор Будинку літератури імені Блакитного.

[57] Яворницький Дмитро Іванович (1855-1940) – видатний український історик,

археолог, етнограф. Директор Дніпропетровського крайового історико-археологічного музею до 1933 року (з 1902-го, коли музей називався інакше).